

Sygn. akt II CSK 435/08

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 30 stycznia 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Irena Gromska-Szuster

SSN Hubert Wrzeszcz

w sprawie z powództwa "W." - Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością
przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie
i "WZ." - Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 30 stycznia 2009 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej - Skarbu Państwa Wojewody
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 16 kwietnia 2008 r., sygn. akt [...],

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w Ł. wyrokiem z dnia 23 października 2007 r. zasądził od pozwanej „W.” spółki z ograniczoną odpowiedzialnością na rzecz powódki „WZ.” spółki z ograniczoną odpowiedzialnością kwotę 3.053.839576 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 20 marca 2006 r., umorzył postępowanie wobec tej pozwanej w pozostałej części, oddali powództwo w stosunku do pozwanego Skarbu Państwa - Wojewody i orzekł o kosztach procesu. Podstawę tego rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia i wnioski.

Skarb Państwa reprezentowany przez Wojewodę S., będącego organem założycielskim przedsiębiorstwa państwowego „W.”, w dniu 31 sierpnia 1993 r. zawarł z powódką umowę o zarządzanie tym przedsiębiorstwem w okresie od 1 września 1993 r. do 30 czerwca 1998 r. W § 29 mowy, przedłużonej ostatecznie do 31 grudnia 2005 r., przewidziano możliwość jej wypowiedzenia ze skutkiem natychmiastowym w razie: rażącego naruszenia prawa przez zarządcę w związku z zarządzaniem przedsiębiorstwem, niewypełnienia przez przedsiębiorstwo przez przynajmniej trzy kolejne miesiące zobowiązań wobec Skarbu Państwa z tytułu podatków, naruszenia przez zarządcę w sposób istotny postanowień umowy oraz przekraczania przez przedsiębiorstwo wskaźników przyrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia ustalonych przez Komisję Trójstronną do Spraw Społeczno-Gospodarczych lub Radę Ministrów, pogarszających sytuację finansową przedsiębiorstwa. W dniu 19 sierpnia 2003 r. Wojewoda - następca prawny Wojewody S. - rozwiązał ze skutkiem natychmiastowych powyższą umowę powołując się na niespełnienie celu, w jakim została ona zawarta, a następnie powierzył zarządzanie przedsiębiorstwem „W.” kolejnemu zarządcy. Ostatecznie przedsiębiorstwo „W.” nabyła pozwana spółka „W.” na podstawie przepisów ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o prywatyzacji i komercjalizacji (jedn. tekst: Dz. U. z 2002 r. Nr 171, poz. 1397, ze zm.).

Działania powódki w zakresie przygotowania przedsiębiorstwa „W.” do prywatyzacji ocenione zostały - jak wynika z ustaleń kontroli przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli - pozytywnie. Uregulowany został stan prawny nieruchomości, poczyniono nakłady inwestycyjne na modernizację, w latach 1993 - 2003 przedsiębiorstwo wykazywało zyski netto, a jego funkcjonowanie nie było

zagrożone postępowaniem naprawczym. Pogarszające się wyniki finansowe w 2002 i 2003 r. nie uzasadniały natychmiastowej zmiany zarządu. Właściciel przedsiębiorstwa nie wykorzystał uprawnień nadzorczych nad przedsiębiorstwem i nie przeprowadził jego prywatyzacji w dogodnym czasie.

Oceniając tak ustalony stan faktyczny Sąd Okręgowy uznał, że pozwany Skarb Państwa - Wojewoda rozwiązał umowę z powódką o zarządzanie przedsiębiorstwem bezpodstawnie. W następstwie tego działania powódka poniosła szkodę w postaci utraconych dochodów za okres od 1 września 2003 r. do 31 grudnia 2005 r. Zobowiązany do jej naprawienia jest pozwana spółka „W.”, która wstąpiła we wszystkie prawa i obowiązki nabytego przedsiębiorstwa państwowego. Skarb Państwa - Wojewoda nie posiada legitymacji biernej w niniejszym procesie, gdyż zawierając umowę o zarządzanie działał w interesie i na rzecz przedsiębiorstwa powierzonego w zarząd. Naprawienie szkody wyrządzonej zarządcy wskutek nienależytego wykonania umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem obciąża to przedsiębiorstwo lub jego następcę prawnego. Powództwo jest zatem usprawiedliwione jedynie w stosunku do spółki „W.” w części obejmującej żądanie zapłaty kwoty 3.053.839.76 zł, odpowiadającej wysokości wynagrodzenia zarządcy za czas, przez jaki umowa - zgodnie z zawartym w niej postanowieniem - miała jeszcze obowiązywać (bez podatku VAT), wraz z ustawowymi odsetkami od dnia doręczenia tej pozwanej odpisu pozwu. Wobec pozwanego Skarbu Państwa - Wojewody podlega ono oddaleniu, a w części objętej oświadczeniem o cofnięciu pozwu - umorzeniu.

Sąd Apelacyjny, na skutek apelacji powódki oraz pozwanej spółki „W.”, wyrokiem z dnia 16 kwietnia 2008 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że zasądził od Skarbu Państwa - Wojewody na rzecz powódki kwotę 2.937.724,70 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 21 maja 2004 r., umorzył postępowanie w zakresie żądania zapłaty kwoty 861.057.36 zł, oddalił powództwo w stosunku do pozwanego Skarbu Państwa - Wojewody w pozostałej części oraz w całości wobec pozwanej spółki „W.”, oddalił dalej idącą apelację powódki i orzekł o kosztach procesu.

Sąd Apelacyjny nie podzielił zapatrywania Sądu pierwszej instancji, że Skarb Państwa - Wojewoda nie posiada legitymacji biernej w rozpoznawanej sprawie. Wskazał, że stronami umowy o zarządzanie są - w świetle art. 45a ust. 2 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych - ustanawiający ten zarząd Skarb Państwa, reprezentowany przez organ założycielski, oraz zarządca. Skarb Państwa zawiera tę umowę w imieniu własnym i na własny rachunek i tylko on jest odpowiedzialny za jej wykonanie oraz skutki rozwiązania. Przedsiębiorstwo państwowe nie odpowiada za zobowiązania zaciągnięte przez Skarb Państwa (art. 40 k.c.). Zobowiązania te nie mogły więc przejść na nabywcę przedsiębiorstwa na podstawie art. 40 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji. Umowa o zarządzanie przedsiębiorstwem jest w istocie umową o świadczenie przez osobę trzecią (art. 391 k.c.). Na jej podstawie Skarb Państwa odgrywa rolę gwaranta świadczenia przedsiębiorstwa. Umowę tę - z uwagi na charakter obowiązków zarządcy - należy kwalifikować jako umowę starannego działania zbliżoną do umowy o świadczenie usług. Rozwiązanie jej bez uzasadnionej przyczyny usprawiedliwia roszczenie odszkodowawcze powódki w świetle art. 750 w związku z art. 746 zdanie drugie *in fine* k.c. Gdyby nawet uznać, że wymienione przepisy nie mają - do oceny tego roszczenia - zastosowania, to należałoby przyjąć, że znajduje ono oparcie w art. 471 k.c. Nie ulega bowiem wątpliwości, że pozwany Skarb Państwa naruszył przewidziane w § 29 umowy uzgodnienia w kwestii warunków jej rozwiązania.

Szkoda powódki wyraża się w utracie przychodu za czas od rozwiązania umowy do chwili dokonania prywatyzacji „W.” (27 października 2005 r.). Obejmować ona może jedynie przychód netto, który - po odliczeniu kosztów zarządu - zamyka się kwotą 2.937.724,70 zł. W takim tylko zakresie roszczenie powódki podlega uwzględnieniu wobec pozwanego Skarby Państwa. Odsetki ustawowe od tej należności przysługują powódce od wezwania do zapłaty, tj. od dnia 21 maja 2005 r.

W skardze kasacyjnej opartej na podstawie określonej w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. Pozwany Skarb Państwa - Wojewoda podniósł zarzuty naruszenia:

- art. 45a ust. 2 ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2002 r. Nr 112, poz. 981 ze zm.) przez błędną

wykładnię polegającą na przyjęciu, że Skarb Państwa jest biernie legitymowany w procesie o naprawienie szkody powstałej wskutek nienależytego wykonania umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem;

- art. 34. k.c. przez błędną wykładnię i uznanie, że Skarb Państwa jest w stosunkach cywilnoprawnych podmiotem praw i obowiązków, które dotyczą mienia przedsiębiorstwa państwowego;

- art. 40 § 1 k.c. przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność za zobowiązania przedsiębiorstwa państwowego;

- art. 391 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że Skarb Państwa odpowiada za szkodę, którą ponosi zarządca przez to, że przedsiębiorstwo państwowe odmawia spełnienia świadczenia zapłaty wynagrodzenia wynikającego z umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem;

- art. 471 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że Skarb Państwa odpowiada za szkodę wynikającą z nienależytego wykonania zobowiązania z umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem, zawartej na podstawie art. 45a ust. 2 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych.

Powołując się na powyższe zarzuty, skarżący wniósł o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części i oddalenie powództwa w stosunku do pozwanego Skarbu Państwa, bądź przekazanie sprawy w tym zakresie temuż Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Spór w rozpoznawanej sprawie ogniskuje wokół problemu legitymacji biernej w procesie o odszkodowanie z tytułu nienależytego wykonania umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem państwowym. W świetle przyjętych za podstawę zaskarżonego wyroku wiążących ustaleń faktycznych nie ulega bowiem wątpliwości, że pozwany Skarb Państwa reprezentowany przez Wojewodę rozwiązał łączącą go z powódką umowę o zarządzanie przedsiębiorstwem państwowym „W.” bez usprawiedliwionej przyczyny i powierzył zarządzanie nad tym przedsiębiorstwem innemu zarządcy oraz, że w następstwie tego zdarzenia powódka poniosła szkodę zamykającą się kwotą 2.937.724,70 zł. Zasadnicze

kontrowersje budzi natomiast kwestia, czy zobowiązany do naprawienia tej szkody jest pozwany Skarb Państwa - Wojewoda, czy też pozwany nabywca przedsiębiorstwa „W.". Sąd Apelacyjny opowiedział się za pierwszym z przedstawionych alternatywnie rozwiązań. Podniesione w skardze kasacyjnej zarzuty zmierzały do podważenia tego zapatrywania. Oparte one zostały na założeniu, że skoro powierzenie zarządzania prowadzi w zasadzie do pozbawienia przedsiębiorstwa organów uprawnionych do działania w jego imieniu, to przyznanie organowi założycielskiemu kompetencji do nawiązania tego stosunku prawnego i jego zakończenia stanowi logiczną konsekwencję takiego rozwiązania. Przedsiębiorstwo nie traci przez to podmiotowości prawnej i nie zaprzestaje prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek. Czynności zarządcy w zakresie zarządzania przedsiębiorstwem państwowym i jego reprezentacji w stosunkach zewnętrznych odnoszą skutek bezpośredni dla tego przedsiębiorstwa i ono właśnie, a nie Skarb Państwa, pozostaje biernie legitymowane w procesie o naprawienie szkody powstałej wskutek nienależytego wykonania umowy o zarządzanie.

Przytoczone argumenty nie usprawiedliwiają skonstruowanych na ich podstawie zarzutów, gdyż odnoszą się one do konsekwencji prawnych umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem państwowym w zakresie wykraczającym poza wzajemne relacje między stronami tej umowy. Tymczasem na tych właśnie relacjach zasadza się istota rozpoznawanego sporu. Przedmiotem rozpoznania w niniejszej sprawie nie jest kwestia odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez przedsiębiorstwo zarządzane przez zarządcę w związku z jego działalnością, lecz roszczenie odszkodowawcze zarządcy wynikające z nienależytego wykonania umowy o zarządzanie zawartej przez niego z organem założycielskim.

Umowa o zarządzanie przedsiębiorstwem państwowym została unormowana w rozdziale 8a ustawy z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych (dalej: „u.p.p."), wprowadzonym do tej regulacji z mocy art. 1 pkt 10 ustawy z dnia 19 lipca 1991 r. o zmianie ustaw o przedsiębiorstwach państwowych oraz o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych (Dz.U.91.75.329) z dniem 1 września 1991 r. Zgodnie z 45a ust. 1 u.p.p. organ założycielski może powierzyć zarządzanie przedsiębiorstwem państwowym osobie fizycznej lub

prawnej. Może to uczynić z własnej inicjatywy za zgodą rady pracowniczej i ogólnego zebrania pracowników (delegatów) przedsiębiorstwa, na wniosek rady pracowniczej przedsiębiorstwa za zgodą ogólnego zebrania pracowników (delegatów) oraz - w ściśle określonych warunkach - z inicjatywy zarządcy komisarycznego (art. 45a ust. 1a-1c u.p.p.). Powierzenie zarządzania następuje w drodze umowy zawartej między Skarbem Państwa reprezentowanym przez organ założycielski a zarządcą (art. 45a ust. 2 u.p.p.). Umowa zawierana jest na czas oznaczony, nie krótszy niż trzy lata, przy czym może być ona przedłużona (art. 45a ust. 2, art. 45c ust. 2 *in fine*). Powinna ona określać w szczególności: obowiązki zarządcy w zakresie bieżącego zarządzania oraz zmian i usprawnień w przedsiębiorstwie, zasady wynagradzania zarządcy, kryteria oceny efektywności zarządzania oraz odpowiedzialność za powierzone przedsiębiorstwo (art. 45a ust. 3 u.p.p.). Zarządca (osoba działająca w jego imieniu, jeśli zarządcą jest osoba prawna) jest umocowany do składania wszelkich oświadczeń woli w imieniu zarządzanego przedsiębiorstwa (art. 45a ust. 5 u.p.p.). Z chwilą objęcia obowiązków przez zarządcę organy samorządu załogi ulegają rozwiązaniu z mocy prawa, organ założycielski odwołuje dyrektora przedsiębiorstwa i ustanawia radę nadzorczą, a zarządca przejmuje kompetencję organów samorządu załogi i dyrektora przedsiębiorstwa, z wyjątkiem prawa sprzeciwu wobec decyzji organu założycielskiego, przyjmowania i zatwierdzania sprawozdania finansowego, dokonywania podziału na fundusze wygospodarowanego zysku przez przedsiębiorstwo oraz zasad wykorzystania tych funduszy (art. 45b ust. 1-2 u.p.p.). Organ założycielski może rozwiązać umowę o zarządzanie ze skutkiem natychmiastowym w razie spełnienia przesłanek ściśle określonych w art. 45c ust. 1 u.p.p.

Przytoczone unormowania istotnie wywołują wątpliwości co do charakteru prawnego uregulowanej nimi umowy. W literaturze wyrażane są w tym przedmiocie różne stanowiska. Wskazuje się, że umowa o zarządzanie przedsiębiorstwem stanowi pozakodeksowy typ umowy nazwanej o świadczenie usług. Przeważa jednak pogląd, do którego skłonił się Sąd Apelacyjny, że umowę tę należy kwalifikować jako umowę o świadczenie usług (art. 750 k.c.). W piśmiennictwie zwrócono także uwagę, że skoro umowa o zarządzanie wywołuje skutki prawne

wobec Skarbu Państwa, przedsiębiorstwa państwowego i zarządcy, zastosowanie do niej - w zależności od wyboru punktu odniesienia - znajdują także konstrukcje umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej (art. 393 k.c.) oraz umowy o świadczenie przez osobę trzecią (art. 391 k.c.). W konkretnym stanie faktycznym nie ma potrzeby roztrząsania wszystkich wzajemnych relacji pomiędzy wymienionymi podmiotami, gdyż - jak już wspomniano - spór dotyczy więzi zobowiązaniowej pomiędzy zarządcą a Skarbem Państwa.

Z treści art. 45a ust. 2 u.p.p. wynika jednoznacznie, że stronami umowy o zarządzanie przedsiębiorstwem są Skarb Państwa reprezentowany przez organ założycielski i zarządca. Umowa ta jest niewątpliwie umową wzajemną i odpłatną, a wynagrodzenie należne zarządcy powinno pochodzić ze środków Skarbu Państwa. Nie wyłącza to wszakże możliwości zastrzeżenia przez Skarb Państwa, że świadczenie to spełni przedsiębiorstwo państwowe (art. 391 k.c.). Na takiej konstrukcji - jak trafnie ocenił Sąd Apelacyjny - oparta została umowa zawarta w stanie faktycznym rozpoznawanej sprawy. Podkreślić jednak należy, że powódka nie domaga się w niniejszym procesie zapłaty wynagrodzenia za świadczone usługi, objętego wskazanym wyżej zastrzeżeniem umownym, lecz dochodzi roszczenia odszkodowawczego z tytułu nienależytego wykonania umowy, będącego następstwem działania pozwanego Skarbu Państwa. Odszkodowanie za nienależyte wykonanie umowy jest świadczeniem mającym naprawić szkodę spowodowaną niewłaściwym działaniem bądź zaniechaniem dłużnika. Jest to roszczenie o innym charakterze niż roszczenie o wykonanie umowy. Ma na celu wyrównanie uszczerbku wywołanego nieprawidłowym zachowaniem kontrahenta, a nie wymuszenie na nim wykonania zobowiązania zgodnie z treścią umowy. W sytuacji zatem, gdy umowa rozwiązana została przez organ założycielski (jedyne uprawniony do tego podmiot), nie ma podstaw do obciążania przedsiębiorstwa państwowego odpowiedzialnością za szkodę wynikłą z tego działania. Odpowiedzialność za nienależyte wykonanie umowy może ponosić jedynie podmiot, który jest jej stroną. Stanowisko Sądu Apelacyjnego, wedle którego legitymowanym biernie procesie niniejszym jest wyłącznie pozwany Skarb Państwa - Wojewoda, trzeba uznać za trafne. Podniesione przez skarżącego zarzuty naruszenia wskazanych przepisów prawa materialnego zapatrywania tego

skutecznie nie podważają. W art. 45a u.p.p. ustawodawca przewidział wyraźnie dopuszczalność zawarcia przez Skarb Państwa we własnym imieniu szczególnego rodzaju umowy dotyczącej mienia należącego do przedsiębiorstwa państwowego. Odpowiedzialność Skarbu Państwa za zobowiązania zaciągnięte na podstawie takiej umowy nie pozostaje w sprzeczności z zasadami wyrażonymi w art. 34 i 40 § 1 k.c. Przypomnieć wreszcie należy, że Sąd Apelacyjny uznał roszczenie powódki za usprawiedliwione na podstawie art. 750 w związku z art. 746 § 1 *in fine* k.c. Skarżący formułując zarzuty nie wskazał na naruszenie tych przepisów.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.